

Шевчук С. П.,
канд. пед. наук, доцент, Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

Шевчук О. С.,
канд. пед. наук, доцент, Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

КОУЧИНГ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано роль коучингу в процесі підготовки фахівців у системі вищої освіти; розкрито сутність концепції «Освіта 3.0»; визначено принципи, зміст і стилі освітнього коучингу; узагальнено практику коучингових технологій і процедур їх реалізації з урахуванням рівня підготовленості студентів та видів навчальної діяльності. Для роботи зі студентами молодших курсів пропонується техніка «спіраль практики». Для студентів старших курсів можуть бути корисними техніка GROW, «структурна» техніка і метод «3D».

Ключові слова: коучинг; концепція «Освіта 3.0»; стилі коучингу; коучингові техніки («спіраль практики»); структура компетенцій; техніка GROW; метод «3D».

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Інтеграція України до європейського освітнього простору передбачає забезпечення високої якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема посилення практичної підготовки студентів з урахуванням потреб підприємств та організацій. У цьому сенсі можна стверджувати, що в педагогічній системі вищої освіти спостерігається суперечність між швидкими соціально-економічними змінами у сфері практичної діяльності, з одного боку, та значним відставанням змісту й методів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, з іншого.

Існуюча традиційна освіта, за словами одного з провідних європейських економістів Чарльза Хенді, не просто відірвана від реальності, а протилежна реальності. Порівнюючи навчальний процес із виробничими умовами, до яких мають бути підготовлені майбутні фахівці, учений відмічає, що ці майбутні співробітники: працюють протягом тижня на десяток різних босів; не мають постійного робочого місця й кожні 45 хвилин переміщуються з приміщення в приміщення; не мають права звертатися до колег за допомогою і зобов'язані тримати в голові всі необхідні відомості; працюють в абсолютно однорідних групах з 30 осіб; не мають права на соціальні контакти під час виконання роботи. За висловом Хенді, вони є «зовсім не тією продукцією, за яку компанії були б раді заплатити» [6].

На реформування системи підготовки фахівців у вищому навчальному закладі значний вплив здійснює застосування інформаційних технологій, зокрема концепції «Освіта 3.0», яка передбачає принципово нові підходи в організації відносин між учасниками навчального процесу. Роль викладача значно зміню-

ється, який виступає коучем, фасилітатором і модератором.

Мета статті полягає в обґрунтуванні коучингових технологій у процесі підготовки фахівців у вищому навчальному закладі в умовах реформування системи вищої освіти України.

Завданням статті є дослідження сутності, принципів і технологій освітнього коучингу як складової концепції освіти 3.0.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Засновником коучингу вважається американський тренер Тімоті Голві, який у своїй книзі «Внутрішня гра в теніс» сформулював основні принципи ефективної тренерської роботи. Згодом Джон Уїтмор розвинув ці ідеї стосовно бізнесу й менеджменту. Провідними фахівцями з коучингу та авторами визнаних праць цього напрямку вважаються М. Аткинсон, С. Беттлі, М. Доуней, М. Дауні, К. Дуглас, Р. Еверд, П. Зеус, Р. Кілбург, С. Р. Кові, А. Лейджес, Т. Леонард, К. Мак Каулей, Дж. О'Коннор, Е. Парслоу, Д. Пітерсон, М. Рей, Дж. Селмен, Е. Тач, Л. Уїтворт, Т. Шуелл та ін.

В останні роки в Україні спостерігається зростання уваги вчених і практиків до освітнього коучингу. Серед українських учених, які досліджували проблеми коучингу як ефективної технології професійного та особистісного розвитку, треба виділити П. Безручко, Т. Борову, Г. Сльникову, Н. Зирянову, В. Радкевич, О. Рибіну, І. Рибкіна, С. Симодейко, С. Хамаганову, О. Цибіну.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Не применшуючи значення наукового доробку наведених вище авторів, треба констатувати, що впровадження коучингу в системі вищої освіти України є проблемою, вивченою поки що недостатньо. У зв'язку

з цим виникає потреба теоретичного та методологічного обґрунтування технологій освітнього коучингу на основі вивчення й узагальнення досвіду його практичного застосування у вищій школі. Актуально залишається також проблема підготовки викладачів, здатних професійно використовувати принципи та методи коучингу в навчально-виховній роботі зі студентами в контексті розвитку «Освіти 3.0».

Виклад основних результатів дослідження. У зв'язку з розвитком концепції «Освіта 3.0» створюються принципово нові можливості для впровадження коучингових технік. Сутність «Освіти 3.0» полягає в поєднанні інформаційних мобільних технологій, соціального програмного забезпечення та можливостей створення освітнього середовища на основі веб-сервісів [7]. Концепція «Освіта 3.0» ґрунтується на принципах суб'єктності, надмірності та співробітництва. Принцип суб'єктності передбачає, що освітня діяльність здійснюється не тільки за навчальними програмами, укладеними у відриві від студента. Зміст освіти в такому разі формується також і студентами. Принцип надмірності полягає в насиченні освітнього простору носіями знання – наявність різноманітної літератури (а не тільки підручників), можливість роботи з експертами (зовсім не обов'язково професійними педагогами), із телекомунікаційними мережами (Інтернет, локальні електронні ресурси), організація предметно-практичної діяльності (робота з лабораторним устаткуванням, артефактами культури, реальна продуктивна діяльність). Принцип співробітництва передбачає реальну рівноправність учасників освітнього процесу – студентів і викладачів. У цьому разі йдеться про «викладача-лідера» на противагу «викладачеві-драйверу» [1].

Одночасно з розвитком мережевих технологій в «Освіті 3.0» реалізуються й інші принципи: принцип Торрента (рівний обмін інформацією), принцип Соціальної мережі (організація широкої мережі контактів за функціональною ознакою), принцип Твіттера (коротка, емна інформація з можливістю розкрити тему при необхідності), принцип Блогу (навчання через особистий досвід і практику), принцип Вікі (можливість доповнити та скоригувати інформацію), принцип Пошуковика (легкий доступ до необхідної інформації), принцип Коментів (можливість бачити оцінку інформації іншими членами спільноти) [4].

Більшість сучасних студентів має широкі можливості мобільно отримувати інформацію в контексті міжнародних освітніх Інтернет-проектів, пошукових систем і соціальних мереж поза межами безпосередньої сфери навчальної діяльності. У такій педагогічній системі роль викладача полягає в тому, щоб допомогти студентам організувати власний процес навчання, опанувати нові технології навчання й особистісного розвитку на основі співробітництва з іншими учасниками освітнього процесу. Йдеться про викладача-консультанта, фасилітатора, коуча, а не лише експерта у визначеній галузі знань. Освітній коучинг саме і є методологічною основою, що забезпечує рівноправні суб'єкт-суб'єктні відносини учасників навчального процесу, створює ефективні психолого-

педагогічні умови для формування фахівця, здатного ефективно реалізувати власний особистісний потенціал.

Зміст коучингу розкривається через принципи, стадії процесу, стилі й техніки. Філософія коучингу ґрунтується на принципах рівноправності, віри в людину, відсутності експертної оцінки й повчань, холістичного підходу, моніторингу та зворотного зв'язку, єдності і взаємозв'язку всіх сфер життя клієнта, у ролі якого в цьому разі виступає студент [3].

Принцип рівноправності або партнерства створює благодатне підґрунтя для співпраці викладача зі студентом. Викладач у ролі коуча координує і спрямовує навчальний процес, не будучи при цьому панівного силою. В цьому сенсі він є не тільки і, можливо, не стільки «носієм знання», скільки рівноправним партнером із навчальною комунікації.

Принцип віри в людину, її здібності та можливості дає ключ до розкриття потенціалу студента, формування його мотивації на шляху до успіху. Принцип відсутності експертної оцінки означає, що викладач не повинен давати порад або пропонувати студенту готових відповідей і рішень, останній має дійти до них сам, отже взяти на себе відповідальність за їх виконання й наслідки. Викладач може лише підштовхувати студента до бажаної мети й спрямовувати його на цьому шляху.

Принцип холістичного підходу спирається на впевненість у тому, що всі сфери життя людини взаємопов'язані, отже, позитивні зміни в одній сфері неодмінно відіб'ються на іншій. У зв'язку з цим викладач має всебічно підходити до організації навчального процесу та враховувати різнобічні факти із життя студента.

Принцип моніторингу та зворотного зв'язку полягає в розумінні, що у фокусі уваги викладача й студента як партнерів навчального процесу мають бути цілі розвитку особистості, відстеження успіхів і з'ясування причин невдач студента [2]. Тут важливо відслідковувати, на якому етапі до своєї мети знаходиться студент у кожен момент і що він готовий зробити, щоб її досягти.

Важливим моментом коучингу є доповнення традиційної системи оцінювання моніторингом особистих освітніх досягнень студента у формі особистого портфоліо (портфеля досягнень). Цінним може бути метод взаємної оцінки, що використовує Курсера (освітня платформа, яка пропонує онлайн-курси від провідних університетів світу). Технологія взаємної оцінки дозволяє студентам оцінити й дати свій відгук про роботи інших. У результаті використання цього методу студент отримує точну оцінку своєї роботи й цінний досвід з оцінювання робіт інших студентів.

Для досягнення бажаної ефективності процес освітнього коучингу має здійснюватись у послідовності етапів: аналіз ситуації та збір необхідної інформації; розробка плану особистого розвитку; реалізація плану з використанням відповідних стилів і технік; оцінка успішності досягнутих результатів. Важливо, що пропущені стадії або надмірна фіксація якої-небудь однієї сходинки на шкоду іншим можуть призвести до зниження ефективності всього процесу.

Застосування коучингових технік у навчанні значно залежить від рівня підготовленості студента. Одна справа, коли викладач працює з першокурсником, якому потрібна певна адаптація до навчального процесу у вищому навчальному закладі, інша – коучинг здібного старшокурсника, що має час і мотивацію для вдосконалення власної компетентності й розвитку. Така ж залежність існує й під час вибору стилю коучингу: від директивного до вільного стилю, що передбачає більшу самостійність студента.

Практика освітнього коучингу свідчить, що найбільш корисною технікою для роботи зі студентами молодших курсів і формування навичок під час виробничої практики є «спіраль практики», яка розпочинається зі стадії первинного пояснення й демонстрації. За нею йде стадія рефлексії результатів навчання, досягнутих на початковому етапі. Завдання наступної стадії – формування конкретних висновків стосовно прогресу навчання, досягнутого в напрямі кінцевої мети. Фінальна стадія передбачає планування подальшої практики. Після цього процес починається знову й триває по спіралі, що веде до все вищих і вищих щаблів опанування певними знаннями та практичними навичками.

Для формування так званих «м'яких» навичок більш доцільною є «структурна» техніка. Процедура коучингу за цією технікою розпочинається з розробки структури відповідної компетентності, тобто переліку навичок і особистих рис, необхідних для виконання певної професійної діяльності.

Наприклад, структура навичок, які повинен мати практичний психолог для проведення процедури психологічного інтерв'ю може включати такі складові: знання процесу; навички, необхідні в процесі проведення інтерв'ю; особисті риси, стиль та установки. Ця структура деталізується для того, щоб і викладач (коуч), і студент могли здійснювати оцінку того, якими мають бути результати навчання. Опановані студентом навички та особисті якості помічаються в списку, й учасники процесу коучингу можуть зосередитися на питаннях, що потребують більш детального розгляду. Треба додати, що основою для складання подібної структури навичок має слугувати освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки фахівця певного профілю.

Е. Парслоу і М. Рей вважають, що «структурна» техніка чітко демонструє, які методи й форми коучингу (індивідуальні сесії, спостереження, тренування тощо) найкраще підходять для формування тих, чи інших навичок, включених у програму розвитку. Це дозволяє коучу провести максимально повну оцінку бажаних результатів і за необхідності скорегувати програму.

Виходячи з реалій організації навчального процесу в українських вищих навчальних закладах, можна припустити, що викладач як коуч не завжди може приділити кожному студенту достатньо уваги. У такій ситуації може бути корисною техніка трьох вимірів («3D»). За допомогою правильно поставлених питань техніка дає змогу викладачеві й студенту в досить короткий час виділити по три елементи проблеми під кожним із трьох заголовків: 1) ситуація;

наприклад, брак часу, ресурсів, інформації; 2) включені до неї люди: наприклад, однокурсники, інші викладачі, члени сім'ї; 2) сам студент: наприклад, брак знань, конфлікт пріоритетів, відсутність мотивації. Процедура цієї техніки складається з шести послідовних кроків: 1) стисле визначення проблеми студента; 2) визначення трьох основних аспектів, що пов'язані з проблемною ситуацією; 3) визначення трьох основних аспектів, що пов'язані з включеними в ситуацію людьми; 4) визначення трьох основних аспектів, що пов'язані безпосередньо зі студентом і його роллю в цій проблемі; 5) визначення по одному аспекту в кожному з трьох трикомпонентних списків; 6) визначення одного або кількох варіантів дій, за допомогою яких можна з найбільшою ймовірністю досягти успіху щодо вирішення поставленої проблеми [2].

Однією з ефективних у сфері сучасного коучингу є техніка GROW (англ. – зростання), запропонована Дж. Уйтмором. Сутність техніки полягає в послідовності ефективних питань. Назва є аббревіатурою чотирьох англійських слів: Goal (мета), Reality (реальність), Options (варіанти дій), Will (воля). Спочатку за допомогою питань з'ясовується мета, яку студент прагне досягти: «У якому напрямі ми хочемо працювати? Чого ми хочемо? Яка наша довгострокова мета? Чи є наша мета вимірною? Чи справді ми цього хочемо?». Наступні питання стосуються аналізу реальності: «У якій ситуації ми зараз перебуваємо? Якими ресурсами володіємо? Чого ми побоюємося? Що станеться, якщо ми досягнемо бажаного? Хто ще може вплинути на ситуацію?» Третя група питань спрямовується на визначення варіантів дій, які може вибрати студент для досягнення поставленої мети: «Що може допомогти нам у вирішенні питання? Яким методом ми будемо діяти? Що ще ми можемо зробити? Яке з вирішених завдань для Вас є найбільш прийнятним?» Завершує коучингову сесію група питань на виховання волі до дії: «Що ми вибираємо для досягнення мети? Як обрані варіанти працюють? Що допоможе досягти мети? Чи сильний мотив? Якою є самоорганізація і чи правильно ми управляємо часом для досягнення мети?» [5]. Техніка GROW найкраще підходить для роботи зі студентами старших курсів, що вже мають базові знання, достатній рівень мотивації та можуть самостійно працювати над обраною проблемою, наприклад, у процесі підготовки дипломного або магістерського проекту. Ця методика вимагає від викладача достатньо розвинутих компетенцій у застосуванні «вільного» стилю.

Висновки з даного дослідження й перспективи подальшого розгляду. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах має здійснюватись з урахуванням принципів концепції «Освіта 3.0» та потребує впровадження суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача й студента, що передбачає застосування коучингу. Застосування коучингових технік у навчанні значно залежить від рівня підготовленості студента та видів навчальної діяльності. Для роботи зі студентами молодших курсів і формування навичок під час виробничої практики найбільш корисною є коучингова техніка «спіраль практики». Для формування так

званих «м'яких» навичок більш доцільною є «структурна» техніка. У ситуації, коли бракує часу, може бути корисною коучингова техніка трьох вимірів («3D»). Техніка GROW найкраще підходить для роботи зі студентами старших курсів у процесі

підготовки дипломного або магістерського проекту. Ефективність освітнього коучингу вирішальною мірою залежить від рівня розвитку відповідних компетенцій викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гольдин А. Образование 2.0: взгляд педагога [Электронный ресурс] / А. Гольдин. – Режим доступа : <http://old.computerra.ru/readitorial/393364/>.
2. Коучинг в обучении: практические методы и техники / Э. Парслоу, М. Рэй. – СПб. : Питер, 2003. – 204 с.
3. Офіційний сайт Міжнародної федерації коучингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coachfederation.org/about/ethics.aspx?ItemNumber=850&nav ItemNumber=621>.
4. Сапегин К. В. Образование 1.0, 2.0, 3.0: миф и реальность [Электронный ресурс] / К. В. Сапегин. – Режим доступу : <http://ioc.gubadm.ru/project/s 17 01 13/obrazovanie.pdf>.
5. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / Дж. Уитмор; пер. с англ. – М. : Международная академия корпоративного управления и бизнеса, 2005. – 168 с.
6. Хэнди Ч. Время безрассудства / Ч. Хэнди ; [пер. с англ.; под ред. Ю. Н. Каптуревского]. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
7. Keats D. The genesis and emergence of Education 3.0 in higher education and its potential for Africa / Derek Keats, J. Philipp Schmidt // First Monday. Peer-reviewed Journal on the Internet. – Volume 12. Number 3–5. March, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://org/ojs/index.php/fm/article/view/1625>.

Шевчук С. П., Шевчук Е. С., Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, г. Николаев, Украина

КОУЧИНГ КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье исследована роль коучинга в процессе подготовки специалистов в системе высшего образования; раскрыта сущность и принципы концепции «Образование 3.0»; определены сущность, принципы и стили образовательного коучинга; раскрыто содержание стадий процесса коучинга; обобщена практика коучинговых технологий и процедур их реализации с учетом уровня подготовки студентов и видов учебной деятельности. Для работы со студентами младших курсов предлагается техника «спираль практики». Для студентов старших курсов могут быть полезными техника GROW, «структурная» техника и метод «3D».

Ключевые слова: коучинг; концепция «Образование 3.0»; стили коучинга; коучинговые технологии («спираль практики»; структура компетенций; техника GROW); метод «3D».

Shevchuk S. P., Shevchuk O. S., Mykolaiv National University Sukhomlinskiy, Mykolaiv, Ukraine

COACHING AS LEARNING METHOD IN CONTEXT REFORMING HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The paper studies the role of coaching in the process of training in the higher education system; The essence of the concept and principles of education 3.0; The essence, principles and styles of coaching education; disclosed the contents of the coaching process steps; generalized practice coaching techniques and procedures for their implementation, taking the level of training of students and learning activities. To work with junior students most useful is coaching technique «helixof practice». Techniques GROW, «competitions structure», as well as «Three dimensions» (3D) are best for senior students.

Keywords: coaching; education 3.0; styles of coaching; coaching technique («helix practice»; the structure of competencies; GROW); «3D» method.

Рецензенти: д-р з держ. упр., професор Г. В. Коваль;
д-р пед. наук, професор М. М. Букач

© Шевчук С. П., Шевчук О. С., 2016

Дата надходження статті до редколегії 21.01.2016